

Вплив освітнього середовища на формування лінгвометодичної компетентності у процесі фахової підготовки майбутніх викладачів іноземних мов

Т. А. Кокнова

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна

Paper received 27.10.20; Accepted for publication 11.11.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2020-239VIII95-04>

Анотація. Подано визначення поняття освітнього середовища (простору), досліджено вимоги, що висуваються до планування відповідного освітнього середовища у закладах вищої освіти. Автором запропоновано створення лінгвометодичного середовища (зорієнтовано на формування персоналізованого комплексу лінгвометодичної компетентності), яке розглянуто через трирівневу ієрархічну структуру середовищного компонента (макро-, мезо- та мікросередовище). Мікросередовище визначено як базовий рівень, який враховує всі компоненти педагогічної системи, у процесі формування лінгвометодичної компетентності в майбутніх викладачів іноземних мов.

Ключові слова: освітнє середовище, лінгвометодична компетентність, майбутні викладачі іноземних мов, макросередовище, мезосередовище, мікросередовище.

Вступ. Сьогодні етап розвитку суспільства та орієнтованість на компетентнісний підхід у процесі підготовки майбутніх спеціалістів диктують вимоги до перегляду та збагачення фахової підготовки з акцентом на сьогоденні потреби ринку праці. Компетентнісний підхід у сфері освіти на сучасному етапі вважається важливим напрямом модернізації професійної освіти як в Україні, так і закордоном. В цьому контексті розвиток лінгвометодичної компетентності набуває особливого значення в процесі підготовки майбутніх викладачів іноземних мов. З огляду на це, вважаємо за необхідне виділити і розглянути середовищний компонент педагогічної системи, який має стати базою для конструювання системи впливів та умов, спрямованих на формування лінгвометодичної компетентності в майбутніх викладачів іноземних мов у процесі фахової підготовки.

Короткий огляд публікацій за темою. Аналіз досліджень та публікацій, присвячених зазначеній проблематиці, засвідчує, що формування різних компетентностей, специфічних для професійної діяльності майбутніх викладачів іноземних мов, не може відбуватися поза межами відповідного освітнього середовища. Питання освітнього середовища як частину просторово-предметного оточення вивчали зарубіжні дослідники, зокрема Дж.Гібсон, У.Мейс, Т.Менг, М.Турвей, В.А.Ясвін та ін. У вітчизняному науковому просторі це питання було предметом дослідження таких науковців, як О. Гора, П. Лучанінова, Г. Удовиченко, І. Сіяговська, О. Бондаревська та ін. О. Сипченко розглядає у своєму дослідженні формування загальних компетентностей майбутніх викладачів засобами інноваційних технологій в освітньому середовищі закладу вищої освіти [1]. О. Гора досліджує освітнє середовище як фактор формування національної ідентичності студентів вищих навчальних закладів [2]. Теоретико-методологічні засади формування компетентнісно орієнтованого дидактичного середовища в умовах ЗВО розглянуто у монографії низки авторів [3]. У науково-педагогічній літературі середовище визначають як простір, який надає ресурси для якісної підготовки майбутніх учителів [3, с. 14], а також як освітньо-виховний простір, що виступає фактором духовної безпеки студентської мо-

лоді [4]. Зауважимо, що перераховані вище дослідження акцентують увагу на тому, що середовище, яке формує особистість професійно, буде ефективним, якщо зорієнтовано на самого студента, на його освітні потреби, а отже, є студентоцентричним.

Аналіз наукової спадщини вказує на те, що в педагогічній літературі немає одностайної думки щодо „середовища”, яке зорієнтовано на формування особистості, часто цей термін фігурує з терміном „освітній простір”, що з’явився порівняно недавно, і який учені розуміють як всеохоплюючий освітній простір [5]; освітній простір усього регіону [6] або освітній простір освітньої установи взагалі [7]. Отже, в теорії професійної освіти немає єдності щодо сутнісного представлення цього терміна. Питання впливу освітнього середовища на формування лінгвометодичної компетентності у процесі фахової підготовки майбутніх викладачів іноземних мов також ще не був предметом окремого наукового розгляду.

Мета. Мета нашого дослідження - визначити шляхи ефективного формування лінгвометодичної компетентності у процесі фахової підготовки майбутніх викладачів іноземних мов в контексті створення специфічного освітнього середовища.

Методи дослідження. Методи дослідження, використані для досягнення поставленої мети, відносяться до теоретичних методів педагогічного дослідження. Вони включають аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, індукцію та дедукцію, абстрагування й конкретизацію, що допомагають теоретично опрацювати наукові факти з проблеми дослідження.

Результати та їх обговорення. Сьогодні освітнє середовище найчастіше розглядають як чинник розвитку дослідницької діяльності викладача [8]; умову розвитку особистості здобувача вищої освіти в межах інтегративної системи [9]; чинник становлення конкурентоспроможного випускника ЗВО. На думку Гори, якість освітнього середовища може визначатися здатністю цього середовища забезпечувати всім суб’єктам освітнього процесу систему можливостей, пов’язаних із задоволенням їхніх потреб і трансформацією цих потреб у життєві цінності, що актуалізує процес їхнього особистісного саморозвитку [2].

Оскільки ми вважаємо, що формування лінгвоме-

тодичної компетентності відбувається в межах освітнього середовища, зорієнтованого на формування конкурентоспроможного та самодостатнього випускника, то звернемося до таких визначень освітнього середовища, як інтеграція всіх компонентів освітнього процесу – і традиційних українських, і інноваційних зарубіжних [10, с. 8]; спеціально узгоджене педагогічне середовище, чинники й умови, які зумовлюють можливість розвитку особистості в межах освітнього закладу [11; 3]; інтеграційна площина, яка структурована у відповідну систему координат і зумовлює саморозвиток особистості студента на всіх етапах його особистісного і професійного розвитку та за допомогою всіх імовірних доступних ресурсів, умов, засобів і технологій і в приміщенні навчального закладу, і поза його межами [12, с. 13]; взаємопов'язані квазіпрофесійні ситуації, які зумовлюють можливість розвитку активності, ініціативності, творчості й самостійності майбутнього спеціаліста [13, с. 26 – 27].

З філософського погляду „середовище” – це, з одного боку, сукупність природних або соціальних умов, у яких протікає життєдіяльність якого-небудь організму; з іншого – це соціально-побутова обстановка, у якій протікає життя людини; і на останок, це сукупність людей, пов'язаних спільністю соціально-побутових умов існування, спільністю професії, занять тощо [14, с. 38]. „Середовище” в педагогічному просторі колаборується з такими словосполученнями: „освітнє/виховнє/професійнє ” а також розглядається як „освітній простір”. З погляду на це зрозуміло, що в цьому контексті середовище впливає на соціальні, особистісні та професійні чинники в процесі формування майбутнього спеціаліста як особистості.

Перш ніж перейти до планування такого середовища у ЗВО, висувуються відповідні вимоги, без яких подальший інноваційний рух не вбачається можливим. До таких вимог відносимо: уміння гнучко мислити, використовуючи при цьому нестандартне творче мислення; уміння вирішувати проблеми; уміння відійти від традиційності та орієнтуватися на студентоцентрованість; привілейованість у формуванні лінгвометодичної компетентності активними формами, методами та технологіями; готовність до залучення майбутніх викладачів іноземних мов до активної кооперативної роботи з професорсько-викладацьким складом; усебічна підтримка майбутніх викладачів іноземних мов у контексті їх занурення та асиміляції в професійному середовищі на різних рівнях (ЗВО, інститут, факультет, кафедра).

Отже, середовище, в контексті даного дослідження, має ознаки індивідуалізованості, оскільки, з одного боку, враховується специфічність об'єктів педагогічної системи, які мають свій особистий досвід та мотивацію, а з іншого – вимагається формування власного комплексу структурних компонентів лінгвометодичної компетентності викладача іноземної мови, що стануть специфічними для кожного майбутнього викладача іноземної мови. Таким чином, планується створення лінгвометодичного середовища, що буде зорієнтовано на формування персоналізованого комплексу лінгвометодичної компетентності, який гармонійно поєднається з особистісними якостями майбутнього викладача іноземної мови та призведе до

успішної його реалізації в професійній сфері. Відомо, що „чим більше й повніше особистість використовує можливості середовища, тим успішніше відбувається її вільний та активний саморозвиток: вона відповідно є продуктом і творцем свого середовища, яке дає фізичну основу для життя й робить успішним інтелектуальний, моральний, суспільний, духовний та творчий розвиток” [15, с. 328].

Так, для студентів, що навчаються за спеціальностями: „Середня освіта” (англійська, французька, німецька, російська, польська) за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістр украї важливо знайти у фаховому середовищі можливість для педагогічної творчості та саморозвитку, оскільки кожен із них на момент вступу до ЗВО має свій особистісний досвід, особисті якості та пізнавальні можливості, темперамент, когнітивний стиль тощо. А тому середовище, яке ми пропонуємо, має на індивідуальному рівні, з одного боку, сприяти саморозвитку, самоактуалізації, а з іншого – стимулювати до самовдосконалення та професійного збагачення кожного об'єкта педагогічної системи. Значимо, що хоча підготовка майбутніх викладачів і має дещо ізольований характер, пропонуємо розглянути сплановане нами освітнє середовище, яке зорієнтовано на формування лінгвометодичної компетентності в межах педагогічної системи, через ієрархію рівнів структурування середовищного компонента у фокусі формування лінгвометодичної компетентності в майбутніх викладачів іноземних мов. С. Смолюк запропонувала ієрархічну систему освітнього середовища, яка реалізується на різних рівнях [16]. До її складу авторка зараховує макросередовище (загальний освітній суспільний простір), мезосередовище (цілісне освітнє середовище в межах менших групових установ, як-от: регіон, місто, село) та мікросередовище (міжособистісний рівень) [16]. Саме таку ієрархію ми й адаптували відповідно до мети нашого дослідження.

Отже, ми також виділяємо тривірневу ієрархічну структуру середовищного компонента системи формування лінгвометодичної компетентності в майбутніх викладачів іноземних мов, де на макросередовищному рівні має бути налагоджена робота та отримані відповідні знання щодо колаборації майбутніх викладачів іноземних мов з: різними підрозділами державних установ, що регламентують освітній процес та процес фахової підготовки на державному рівні (Міністерство освіти і науки України); недержавними установами, які долучені до фахової підготовки викладачів іноземних мов (Британська рада, Goethe-Institut Ukraine, Німецький клуб (м. Харків), ЦСІРМ „Диспут-клуб”, Інформаційно-освітній центр „ІВЗ”, Полтавський центр німецької культури, Тренінговий центр ЛІНГВІСТ, Агенція іноземних мов Наталії Дячук „РУНА” та ін.); сайтами для дистанційної самоосвіти, що зорієнтовані на підготовку майбутніх викладачів іноземних мов (Prometeus, Ukrainian English Language Teacher Learning Platform, Студія онлайн-освіти EdEra, Future Learn, Cousearea, Освітній проєкт „На Урок”, портал неперервного навчання СуХаРі, Вебінари з mozaBook та mozaWeb від EdPro); міжнародними програмами, що надають грантові можливості для майбутніх викладачів іноземних мов (Fulbright

Foreign Language Teaching Assistant Program, ERASMUS+, та ін.).

На другому рівні, в межах мезосередовища, необхідно налагодити кооперацію зі спорідненими в межах регіону закладами та установами, що здійснюють освітню діяльність та сприяють формуванню лінгвометодичної компетентності та самореалізації в освітньому середовищі: по-перше, це місцеві органи з управління закладами освіти; по-друге, це бази практики, з якими співпрацює ЗВО (школи, гімназії, ліцеї, училища); по-третє, це бібліотеки різного рівня та регіональні культурно-масові організації („Вікно в Америку”, Access, Регіональний тренінговий центр (РТЦ) у межах партнерської роботи IREX, USAID та Міністерства культури України за підтримки Фондації (м. Полтава) та ін.), які долучені до фахової підготовки майбутніх викладачів іноземних мов.

Останнім, наймасивнішим рівнем, виділяємо мікросередовище, яке пропонує повноцінну взаємодію суб'єктів та об'єктів у межах закладу вищої освіти, який саме і здійснює фахову підготовку (інститути, факультети, кафедри, які здійснюють фахову підготовку викладачів іноземних мов). Оскільки головне навантаження покладатиметься саме на цей рівень, тому вбачаємо за необхідне врахувати тривалість підготовки майбутніх викладачів іноземних мов (1,5 – 2 роки), і, зокрема, етапність формування спеціаліста як особистості з психологічного погляду. Зауважимо, що на базі мікросередовищного рівня були враховані всі компоненти запропонованої нами педагогічної систе-

ми, що сформували фундамент, який став ефективним для формування лінгвометодичної компетентності в майбутніх викладачів іноземних мов упродовж їхньої фахової підготовки у ЗВО. Оскільки мікросередовище ми визначаємо базовим, то підкреслимо, що саме в ньому і будуть в основному надані всі необхідні знання, уміння й навички для подальшого самостійного професійного функціонування майбутніх викладачів іноземних мов і в макро-, і мезосередовищі в процесі їхньої майбутньої професійної діяльності.

Висновки. Виходячи із розглянутого вище, констатуємо, що освітнє середовище, яке зорієнтовано на формування лінгвометодичної компетентності в межах педагогічної системи, ми розуміємо як багатоструктурний, спеціально організований та спланований ЗВО освітній простір, який реалізується в межах різних рівнів впливу на майбутнього викладача іноземної мови, урахує етапність професійного становлення особистості й орієнтований на врахування та активізацію потенціалу здобувача вищої освіти (інтелектуальні, творчі здібності, професійний та особистісний досвід) відповідно до особистісних освітніх потреб майбутніх викладачів іноземних мов. Тому ми вважаємо, що саме таке середовище буде здатним впливати на формування лінгвометодичної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов у процесі фахової підготовки, ураховуючи при цьому всі визначені нами компоненти педагогічної системи, а саме: цільовий, суб'єкт-об'єктний, змістовий і технологічний.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сипченко О. Формування загальних компетентностей майбутніх викладачів засобами інноваційних технологій в освітньому середовищі ЗВО // Професіоналізм педагога в умовах освітніх інновацій: колективна монографія. Hameln, Germany: InterGING, 2019. С. 180–195.
2. Гора О. В. Освітнє середовище як фактор формування національної ідентичності студентів вищих навчальних закладів // Витоки педагогічної майстерності. Збірник наукових праць. Полтава, 2011. С. 97-101.
3. Теоретико-методологічні засади формування компетентнісно орієнтованого дидактичного середовища в умовах ЗВО: монографія. Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов, 2019.
4. Лучанинова О. П. Освітньо-виховний простір закладу вищої освіти як фактор духовної безпеки студентської молоді // Духовність особистості: методологія, теорія і практика, 2018. Вип. 2. С. 86-97.
5. Бондырева С. К. Психолого-педагогические проблемы интегрирования образовательного пространства [Текст]: избранные труды. Москва: МПСИ; Воронеж: МОДЭК, 2011.
6. Ефимов П. П., Костин В.Н. Сущность инновационной образовательной среды вуза // Молодой ученый, 2014. №7. С. 502-506.
7. Степанов В. М. Организация развивающего образовательного пространства в инновационной школе: дис.... канд. пед. наук: 13.00.01. Иркутск, 1999.
8. Мирончук Н.М. Професійна діяльність викладача вищої школи: суспільні виклики та проблеми змісту підготовки // Професійна освіта: андрагогічний підхід: монографія. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2018. С. 146-172.
9. Рибка Н. М. Єдиний освітній простір як інтегративна система: соціально-філософський аналіз. Автореф. дис.... канд. філос. наук: 09.00.03. Одеса, 2005.
10. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: Монографія. Ужгород: ЗацДУ, 2011.
11. Сергеева Л. М. Інституційне освітнє середовище професійного навчального закладу // Педагогічний альманах, 2015. Вип. 25. С.112-117.
12. Створення інформаційно-освітнього середовища сучасного закладу освіти України: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 15 березня 2019 року). Суми: НВВ КЗ СОІПО, 2019.
13. Алексеева Т.В. Психологічна характеристика освітнього середовища як чинника розвитку відповідальності майбутнього фахівця // Актуальні проблеми психології, 2013. 10, Вип. 25. С.26-37.
14. Жадько В.А. Термінологічний словник: філософія, релігієзнавство: Словник. Запоріжжя: ЗДМУ, 2004.
15. Петришин Л. Й. Теоретико-методичні основи формування креативності майбутніх соціальних педагогів: дис.... д-ра. пед. наук: 13.00.05. Старобільськ, 2015.
16. Смолюк С.В. Теретичні засади формування розвивального освітнього середовища //Обрії: Науково-педагогічний журнал. Івано-Франківськ, 2016. №2(41). С.20-24.

REFERENCES

1. Sypchenko, O. Developing future lecturers' general competences by means of innovative technologies in the educational environment of HEI // Professionalism of the teacher in the context of educational innovations. Hameln: InterGING, 2019. P.180-195.
2. Gora, A.V. Educational Environment as a Factor of Forming of Students' National Identity in Higher Educational Establishments // The Sources of Pedagogical Skills. Poltava, 2011. P.97-101.
3. Theoretical and methodological principles of formation of

- competence-oriented didactic environment in the conditions of ZVO: monograph. Kryvyi Rih: Ed. R.A. Kozlov, 2019.
4. Luchaninova, O. P. Educational and Educational Space of Establishment of Higher Education as a Factor of Spiritual Safety of Student Youth // Spirituality of a Personality: Methodology, Theory and Practice, 2018. Is. 2. P. 86-97.
 5. Bondyreva, S.K. Psychological and pedagogical problems of integration of educational space [Text]: selected works. Moscow: MPSI; Voronezh: MODEK, 2011.
 6. Efimov, P.P., Kostin, V.N. The essence of the innovative educational environment of high school // A young scientist, 2014. № 7. P. 502-506.
 7. Stepanov, V.M Organization of developing educational space in innovative school: candidate thesis. Irkutsk, 1999.
 8. Mironchuk, N.M. Professional activity of a high school teacher: social challenges and problems of training content // Professional education: andragogic approach: monograph. Zhytomyr: O.O. Evenok, 2018. P. 146-172.
 9. Rybka, N.M. Unified educational space as an integrative system: socio-philosophical analysis. abstract of candidate thesis. Odessa, 2005.
 10. Integration into the European educational space: achievements, problems, prospects: Monograph. Uzhhorod: ZakSU, 2011.
 11. Sergeyeva, L. M. Institutional Educational Environment at the Vocational Training Establishment // Pedahohichnyy al'manakh, 2015. Is. 25. P.112-117.
 12. Creating an information and educational environment of a modern educational institution of Ukraine: materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference (Kyiv, March 15, 2019). Sumy: NVV KZ SOIPPO, 2019.
 13. Alekseyeva, T.V. Psychological characteristics of the educational environment as a factor in the development of responsibility of the future specialist // Actual Problems of Psychology. Collection of Scientific Papers of G.S.Kostiuk Institute of Psychology NAPS Ukraine, 2013. 10, Is. 25. P. 25-37.
 14. Zhad'ko, V.A. Terminological dictionary: philosophy, religious studies: Dictionary. Zaporizhia: ZSMU, 2004.
 15. Petryshyn, L.Y. Theoretical and methodical bases of formation of creativity of future social pedagogues: doctoral thesis. Starobilsk, 2015.
 16. Smoliuk, S.V Theoretical principles of forming a developmental educational environment // Horizons: Scientific-pedagogical journal. Ivano-Frankivsk, 2016. №2 (41). P.20-24.

The influence of the educational environment on linguistic and methodological competence development in the course of professional training of prospective foreign language teachers

T. A. Koknova

Abstract. The definition of the concept of educational environment (space) is given; the requirements to the planning of the corresponding educational environment in higher education institutions are considered. The author suggests to create linguistic and methodological environment (focused on the development of a personalized set of linguistic and methodological competence), which is considered through a three-level hierarchical structure of the environmental component (macro-, meso- and microenvironment). The microenvironment is defined as a basic level that takes into account all components of the pedagogical system in the process of linguistic and methodological competence development in prospective teachers of foreign languages.

Keywords: *educational environment, linguistic and methodological competence, prospective teachers of foreign languages, macroenvironment, mesoenvironment, microenvironment.*